

Andreas Daniel Habichhorst Peter Johann Bünsow

**Partis II. Illustriorum Isaiae Locorum Dissertatio Nona De Agno Dominatoris
Terrae, Ex Sela Ad Montem Filiae Zionis Mittendo, Ex Isai XVI. v. 1**

Rostochii: Weppplingius, 1697

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn740909207>

Druck Freier Zugang

RU theol. 27.Nov. 1697

Habichhorst, Andreas / a
~~Bünsow, Petr. Joh.~~

xxi.
PARTIS II.
ILLUSTRIORUM JSALÆ LOCORUM
DISSERTATIO NONA
DE

296
AGNO

DOMINATORIS

TERRÆ,
EX SELA

AD

MONTEM FILIÆ ZIONIS

MITTENDO,

Ex JSAL XVI. 1.

Quam

Auxiliante DEO Homine & R. F. C. te THEOL. consentiente,

PRÆSIDE

ANDR. DANIELE
HABICHHORSTIO,

S. Th. D. ejusdemq; PP. & Consiliario Duc,

Mekelb. Consistoriali, Collegiiq; Profess. Ducalium
ut & F. C. tis Theol. Seniore & h. r. Decano,

Ad d. 27. Nov. A. 1697. publicè ventalandam proponit

PETRUS JOH. *Bünslow* / Rostoch.

Rostochii Typis JOH. WEPPLINGII, Univ. Typogr.

*Nobilissimis, Consultissimis, Excellentissimis, Amplissimis
prudentissimisq, VIRIS,*

DN. JOHANNI SIEBRANDO, J.U.D.

& Decretalium in hac Alma P.P. Celeberr. Facult.
Jurid. & totius Acad. Seniori meritissimo:

DN. JOH. JOACHIMO TIELEKEN,

J.U.D. & Civitatis Rostoch. Syndico spectatissimo:

DN. JOH. CHRISTIAN. Beselin/ J.U.L.

& Consistorii Ducalis Mekl. Advocato laudatissimo:

DN. JOACHIMO Detloff /

DN. JOHANNI Wlfers/

DN. JOH. CHRISTOPH. KILIANO,

Inclutæ hujus Civitatis Senatoribus dextrerrimis,

Dn. Patronis Evergetis ac Pro-
motoribus summo opere observandis:

ut &

Clarissimo ac Pracellenti VIRO,

DN. PETRO UNGERO, Ph. Magistro

& Rev. Ministerii Candidato meritissimo,
Avunculo singulariter dilecto & colendo,

Specimen hoc Academicum,

in debita gratitudinis & observantia monumentum

ulteriorisq; favoris incitamentum,

cum appreciatione salutis omnigenæ,

obsequiosissime offert

PETR. JOH. BUNSOW, Resp.

De

Agno Dominatoris terra, ex Sela ad montem filia Zionis mittendo.

Disp.
IX.

Isis in Massa Moab animalibus
tum clamoso, nempe Juvenca
trienni in excidio Moab ad Zoar
relata, tum crudeli, nimirum
Leone, Moabitibus tam evadentibus
extra patriam, quam residuis in
illa immittendo, jam nobis ad
cap. 16, (velut in Ebræo nume-
ratur fonte) progressuris, pri-
mo statim versu novum sed mi-
tius animal spectandum occurrit, nempe agnus, & qui-
dem agnus Dominatoris terra, ex Sela ad montem filia Zionis
à Moabitibus mittendus. Quemadmodum verò illa, scil. ju-
venca & Leo, in descriptione excidii hujus Moabitici ejus-
que effecti (quod ejulatus & fuga erat) obviam fiebant:
ita hic, nempe agnus considerandum se offert, ubi consili-
um Prophetæ, in excidio Moabitibus cap. 8. datum, viluri
sumus. Tribus verò partibus caput hoc 16. constat:
primâ parte consiliû, quod exprobrationem habet implicitam,
continetur, quo propheta Moabitas, si funus regni vel
nunc poenitentiam antevertere possent, ad sanam indu-
cere mentem conatur, v. 1. — 5. Secundâ vero ad vaticini-
um ac descriptionem excidii & vastationis Moab rever-
titur, quam vel prodigiola tum insolentia tum ira con-
tra Israellem merebatur v. 6. illamque vastationem per
signa calamitatum exprimit, quale imprimis est planctus
nationa

Y

nationalis idemque miserabilis, quem passim, propter tres præcipuè causas, versibus 7. 8. 9. 10. & 12 recensitas, sint edituri. *Tertiâ* parte sigillum quasi hujus Massa apponitur, quod *Chronologicum* habet *characterem* v. 13. & ult. Ad *consilium* quod attinet, prima parte insinuatum, illud si juxta B. Varenium h. l. p. 38. non triplex certè geminum videtur: & prius quidem hoc suadet, ut Moabitæ veteris omnino subjectionis & confœderationis memores, postliminiò *tributum agnorum arietumque* hætenus negatum *mittendo*, ad montem filiæ Zionis sub pio Rege Chiskia redeant, atq; ita Jhudaicæ associati Ecclesiæ calamitatem effugiant; quo ipso Moabitis simul implicite *defectio ab Israël*e, ut & repudiatio consilii hujus, ex qua filiæ Moabi avis instar vagantis haberent, *exprobratur* v. 1. 2. *Posterius* vero consilium dicit, Moabitis id consultum fore, si consuluerint, quomodo Israelitis paulò post sub Assyrio Schalman-assare futuris exulibus, tanquam propulsis Dei, perfugium concedant, v. 3. & quidem abjecto hostis Assyrii metu, quippe qui brevi erat deturbandus v. 4. uti contrà *thronus Davidis* per Messiam fuerat restaurandus, qua ratione ipsi quoq; Moabitæ throni illius protectione, & Messiæ, in tentorio Davidis firmiter sessuri, beneficiis possent gaudere, simulque illorum inhumanitas & immisericordia erga Israël'em exprobrantur. v. 5. *Prius* consilium, quod hac vice paulò penitius inspicendum est, statim ab initio capitis 16. his proponitur verbis: *שְׁלֹחַ כֶּבֶד מִשְׁלַח אֶרֶץ מִדְבָּרָה אֶל־הָרַר בְּתִצִּיּוֹן* h. e. juxta Vat. bli Bibl. *mittite agnum Dominatoris terre, de petra deserti, ad montem filia Zion.* Cum enim circa illorum versionem atque interpretationem, præcipuèque
circa

circa agnum & dominatorem, major sit inter Scripturarum Interpretes disconvenientia, quàm inter multa esse horologia in urbe solet, operæ pretium erit, loci hujus meditationi, ex fonte præprimis instituendæ, aliquantisper immorari.

§. 2. Pro sensu loci felicius per vestigando, tam circa *subiectum*, quod nobis est agnus *Dominatoris terre*, quàm circa *predicatum*, quod est: *ex Sela deserti ad montem filia Zionis mittendus*, & in quo tum *terminus* à quo missionis, tum *terminus* ad quem designatur, sequentes evolvere quæstiones tenemur: Quæritur enim (1.) circa *subiectum*, quid per כר f. agnum, qui mittendus erat ad montem filia Zionis, h. l. intelligatur? (2.) quis מושל f. dominator terre, cujus est ille agnus, indigetur? ubi pro illo *dominatore* hîc indagando necesse prius est quæstionem movere, utrum vox מושל f. Dominator hîc reddenda sit in *Dativo Dominatori*, ut ille indicetur, cui agnus hîc erat sive tributi sive sacrificii loco mittendus? An verò in *Accusativo Dominatorem*, ut agnus & dominator terræ per appositionem conjungantur, adeoque Propheta hic optet, ut Messias à DEO in mundum mittatur ceu agnus, qui peccata tollat totiq; dominetur orbi &c. § An in *Vocativo*, ô Dominator f. Dominatores, ut vel ipse Deus, vel Principes regionis Moabiticæ compellentur? An denique in *Genitivo Dominatoris*, ut agnus *Dominatoris terre* intelligatur, prout nostra inscriptio habet, & quisnam ille dominator? Tot enim sententiæ de illa voce apud Interpretes leguntur. (3.) Quid sibi velint verba *predicati*: מושל מרכה אל-הר בת-ציון i. e. juxta Vatablum: *de Petra deserti ad montem filia Zion*, quænam scil. Sela s. petra, quodque desertum hîc intelligatur, & cur Moabitæ ad *montem filia Zionis* f. ad regnum Jhudah; non verò ad Sama-

riæ montem s. ad regnum Israel, à quo defecerant, agnum mittere ab Jlaia jubeantur.

S. 4. Ad quæstionem I. quid per כר, quod communiter per *agnum* redditur, hîc intelligatur? notandus in antecessum est nonnullorum error, circa lectionem vocis commissus. Syrus enim pro כר legit ובר .e. *filium*; *mittam filium principes terræ*. Præterea quoque LXX. Interpp (si prima ipsorum versio est illa, quam Codices à Sixto correcti atque à Basilio & Cyrillo lecti, exhibent) reddentes: ἀποστέλλω ὡς ἱερεῖα h.e. *mittam quasi reptilia super terram*, pro כר מושל ארץ compositis partim partimque divisis vocum literis, legisse כרמש לארץ (quod esset, *sicut reptile terræ s. in terra*) censentur non tantum Cornelio à Lap. p. 191. & Sanctio, h. l. p. 176. sed & his assentienti B. Varenio, in Comment. h. l. p. 84. Verum lectiones has aberrare omnes, Ebræi Codices ostendunt; quanquam alii Codices, qui nomine τῶν LXX. circumferuntur, aliter longè vertunt, ceu infra patebit. Licet verò Interpretes, qui literam fontis Ebræi, prout fas est, observant, h. l. כר legant, nihilominus tamen variè vocem illam interpretantur. Quidam enim Rabbinî per כר h. l. *Dromedarium* intelligunt, qui Cameli species, & *dominatoris terræ* epitheto hîc gaudeat, eò quod excellenter currat & velociter ad loca, quò tendit, perveniat, q. d. emittite celeres ex Sela cursores &c. Quibus & R. Aben Elra quidem annuit, idq; probare ex 2. Reg. 11. 4. 19. conatur; sequentia tamen verba *dominator terræ*, epitheton cameli esse haut concedit. At v. loca 2. Reg. 11. non probant כר significare Camelos vel Dromedarios: Pleriq; enim Interpp. illud כר l. c. per *primores* (sicut & contextus id svadere videtur) qui quasi gregis sunt antesignani, reddunt, Aliud ergo est כר aliud

aliud כר; illud primores, hoc agnum, arietem, item pabulum significat, à R. כר *passus saltavit*. Aliter v. h. l. R. Sal. ben melech vocem quæstionis exponit. Cum enim כרים h. e. *arietes*, à sing' כר, sint gregum duces, hinc metaphorice per כר h. l. *Duces s. Magnates* intelligere mavult, quomodo & 2. Reg. ii. 4. & 19. accipitur, ita ut כר h. l. juxta illum sit *Vocativus casus*, h. l. *mittite, o primores (Moabi) dominatorem terræ*. Sed aliud, uti jam dictum, est כר quod 2. Reg. ii. aliud כר quod h. l. habetur. Imò alii ex Ebræis (observante Sanctio in Comment. Isai p. 176.) כר interpretantur de *ariete metaphorico* h. e. *machina militari*, à similitudine arietum sic dicta, quæ verberat murosque dejicit, quomodo & Ezechiel. c. 4. v. 2. obsidionem urbis Jeruschalem præfigurare & כרים h. e. *arietes in circuitu* ponere jubetur, ubi Lutherus: *Stelle Böcke rings umh sie her*. Juxta quam significationem putant, Moabitas hic per Ironiam provocari ad pugnam, vel admoneri, ut arietes machinasque bellicas ad oppugnandam Jeruschalem præparent, daturi dein navatæ incassum operæ pœnas perquam acerbis. Eidem significationi calculum addit suum Forerius, dum ita ad h. l. commentatur: *alium hic subesse sensum, quàm alii h. l. tradunt, putavi, nempe ut sit Ironia, quæ notat & pulsat ferociam illam atq; arrogantiam Moabitarum, quando junctis Ammonitis venerunt adversus Josaphat Regem Jebuda, q. d. mittite nunc militem s. exercitum ab urbe, quæ dicitur Rupes deserti sive Petra, ad montem Zion, qui domineatur & terram sibi subjiciat. Scilicet in eo statu res vestra sunt: nihil equidem minus poteritis facere: quin imò vestra illius arrogantie nunc pœnas luetis. Est autem כר aries, cujus plurale interdum etiam instrumenta quadam bellica significat, quæ Latini arietes vocant &c.* Hic autem כר collectivè accipitur.

Y;

Haete.

Hactenus ille. Sed his sanè communis Interpretum sententia obstat, quibuscum vocem quæstionis, uti fas est, malumus *proprie* de agno s. agnis accipere: imò & *Ironiam* adeo falsam & acerbam à mente divini Vatis procul abesse propter rationem infra §. 8. exponendam putamus. De sensu autem vocis כר, utrum agnus intelligatur *tributaris*, an *sacrificialis*, an verò alius? de *voisq.* respectu ad מושל s. dominatorem terre, acerrimè disputant, qui longè aliter illam interpretantur quàm hactenus dictum, id quod ex sequenti quæstione de Dominatore terre pluribus innotescet, quæ simul plenariam de כר s. agno sententiam manifestabit.

§. 4. Proinde quæritur II quis מושל s. Dominator terre hic indigitetur, ad quem præcedens vox כר s. agnus respicit? vel cuius ille agnus, vel cui ille agnus jure debetur? Prius verò quam ad quæstionem hanc responderi solidè potest, quæritur, in quonam casu vox prior מושל s. dominator h. l. sit reddenda? utrum in *Dativo*, an in *Accusativo*, an *Vocativo*, an verò in *Genitivo*? Tot enim sententias de illa voce apud Interpp. legi supra jam memoratum est, ubi & pluribus illam proposuimus quæstionem. Nam (1.) illam vocem מושל nonnulli per *Dativum* reddunt, ut dicatur: *mittite agnum dominatori terre*, per illumque dominatorem intelligunt vel Christum vel Deum vel Chiskiam Regem, qui tunc temporis rerum in Judæa potiebatur, atque ita agnum vel de agno sacrificiali respectu Dei & Messiae, vel de tributario respectu Regis interpretantur. Oleastrius enim sic reddit locum: *mittite agnus* (in sacrificium) *Domino terre* i. e. Messie, cui & Chaldaeus favet, qui vertit: *deserent tributa* מושל i. e. Christo Israel. Diodatus verò ita: *mittite agnum Deo*

in

in monte Zion habitanti. Münsterus autem h. m. nisi miseritis dominatori univ[er]se terra munera & placaveritis faciem ejus &c. Musculus Calvinus sectator Comment. in Isai p. 299. ita suam exponit sententiam: verbis mittite agnum dominatori terre, hortatur Prophetia Moabitas, ne putent actum esse cum Judah & monte Zion, quemadmodum actum esse videbatur cum Israelitis; sed agnoscant Dominum montis Zion, quem vocat hic Dominatorem terre scil. univ[er]se: & in testimonium ejus remittant ad montem Zion agnum i. e. agnos loco non tributi, sed sacrificii, & gratiam protectionis ab illo petant. Vatablus in notis ad Biblia & Calvinus in Comment. Isai. p. 183. Ironicum addunt sensum & quidem hunc: Mittite nunc victimas ad templum Domini; nullus est venia locus, frustra nunc DEO oblationes mittetis. Prophete consilium est, inquit Calvinus, damnare Moabitas, quod non in tempore resipuerint, neque jam resipiscendi tempus esse ostendit, cum exitium, quo digni erant, sustinebunt. Similem in modum glossa in margine Bibl. German. habet: Schicket Opffer gen Jerusalem/ob es helfen wolle. Ja hinder sich/er spottet ihrer also. Nec procul hinc abit D. Seb. Schmid. Comm. in Isa. p. 167. siquidem is imperativam locutionem mittite pro conditionali, etiamsi mitteretis, positam putat, h. s. etiamsi mitteretis agnos in sacrificia Domino terre, ad montem filie Zionis, ad placandam iram Domini, tamen hoc cerio futurum, ut sicut avis vagabunda sint filie Moab. Nam decretum DEI immutabile. Suffragantur (quoad casum, non vero quoad objectum Deum) Grotius & Clarus, ita exponentes: mittite agnum (pro tributo) Dominatori terre, scil. Chalkia.

S. 5. Alii (II.) vocem quaestionis pro Accusativo habent, ita ut illam cum praeced. כִּי, agno per appositionem

onem conjungant, & *Messiam* (quanquam alio, quàm præcedentes, qui per *Dativum* reddunt, sensu) intelligant. Ita *Hieronymus*, *Cornelius à Lapide* & *Sanctius*, imò & *Sanctio* teste omnes ferè *Catholici* (cei vocat) qui *Vulgatam* sequuntur translationem, quæ sic habet: *emitte agnum Dominatorem terræ de petra deserti* &c. Et hi quidem, præcipuè *Sanctius* in *Comment. Isai. h. l. p. 176.* hanc de *Christo* sententiam, quam in *agno* intelligunt, tam acriter defendunt, ut *Sanctius* l. c. reliquas explicationes, e. c. de *agno tributario*, *figmenta* & *nugas* appellet, imò & illorum esse dicat, qui *Christi nomen* & *dignitatem* horrent, & ideo, quæ de *Christo* planè loquuntur, in alienissimos sensus interdum detorquent. Eodem tendere videtur *Versio LXX.* quæ in *Codicibus*, qui nobis ad manus sunt, ita legit: *δοτελω ἀγνόν* *χρῆστος* *ἐν τῇ* *πέτρᾳ* *τῆς* *ἐρήμης* i. e. *mittam agnum dominantem super terram.* Ceterum non omnes eodè modo hanc de *Christo* sententiam interpretantur. Juxta *Hieronymum*, quem sequitur *Lyranus* & alii, *Propheta* prævidens regionem *Moab* direptum iri, *Moabitas* his verbis consolatur, quorum vicem dolet, cum *Regio Moabitica*, quæ nunc tam gravia ab hostibus patitur, postea ex genere suo totius terræ dominum & dominatorem esset habitura. Quodidem *Hieronymus* in *Selah. e. Petra deserti*, ex qua mittendus hic agnus, intelligat *Rutham Moabitidem* infra dicetur, & retundetur. Vel juxta *Sanctium* p. 177. b. *Propheta* orat, ut *Deus* misereatur ejus populi, ex quo genus est ducturus is, cui regnum in æternum paratum est in *Zion*, qui ipse ibidem totam hanc de *Christo* clausulam, quæ brevis quidem sed eximie fit *svavitatis*, *parenthesi* putat includi, dein verò *historiam Moabiticæ cladis* pertexi. Similiter *Cornelius à Lapide* *Comment. in Isai. p. 192. a.* locum in-

interpretatur. Nam: *Jsaías*, inquit, cum videret ex una parte gentem pendente interituram indoluit, ex altera v. parte videns, ex *Ruth Moabitide* nasciturum Christum, ad eum more suo obiter avolat ejusq. nativitate consolatur tam se, quam Moabitas, indeq. statim redit ad institutam narrationem, & ad onera Moab, q. d. Mitte, ô Domine, vel, ut hebr. est, מִיְיָ i. e. mittite & orate scil. ô Cæli, vel Vos ô Pater, ô Fili, ô Spiritus S. non agnos illos mutos & vestigales Moabitarum, sed agnum Dominatorem terræ i. e. Christum, qui quasi agnus Dei tollat peccata mundi totiusque Ecclesie & orbi dominetur: mittite inquam eum de petra, urbe deserti, quæ est in Moab, puta de *Ruth Moabitide*, quæ in hac urbe nata, jam olim ex ea migravit ad *Jbudaos*. Aliis ap. Sanctium maximè placet expositio, quam primus, uti quidem Sanctius l. c. & Corn. à Lap. l. c. referunt, excogitavit *Vatablus* (quanquam glossa *Vatabli* jam antè §. 4. allegata diversum (vader) Expositio autem *Vatabli*, juxta Corn. à Lap. & Sanctium, sic habet: ô Domine, ne perdas Moabitas, ut tandem nascatur *Messias*! juxta quam, ut nonnulli illam referente Sanctio exponunt, locus hic propheta est Oratio, quæ cum longè prævideret, quanta strages regionis Moabiticæ immineret, simulq. sciret ex ea *Messiam* esse nasciturum, quem omnia jam secula ab ipso mundi primordio Servatorem expectarunt, rogat Dominum, ut ulteriores à cæde manus cobibeat, ne funditus hanc elidat stirpem, ex qua (per *Rutham* scilicet) germen salutis speratur nasciturum, ac si dicat: quando apud te, ô Domine, decretum mihiq. abs te (aut nunc primum aut antè) revelatum est, agnum terræ Dominum de *Petra deserti*, Regia urbe in regione Moab, ad montem *filie Zion* esse venturum, age Domine, ne spes ista nos fallat, cobibe manum neq. spem adime tam expectata proles. Quid vero de posteriori expositione habendum, ex infrâ dicendis patebit.

§. 6. Ulte.

Z

§. 6. Ulterius & (III.) quidem per *Vocativum* vocem quæstionis reddunt ac principes s. Dominos terræ Moab intelligunt *Arias Mont.* & *Lutherus* in versione: *Lieber / schicket Ihr Landes Herren Lämmer von Sela &c.* quam sequitur *B. Varenius*, in *Comment. h. l. p. 85.* quasi diceret Propheta: *Mittite vos dominatores vel Domini terræ Moabitidis agnos*, scil. tributarios. *Iisdem & Cornelium à Lapide* adjungimus: Ille enim, postquam pro accusativo *Vulgatæ* versionis & præcedente *Hieronymi* sententia de Christo, ceu relatum, militasset, tandem quoque dominatorem in *Vocativo*, ô dominator, verti posse docet *p. 192. b.* quasi diceret: *O dominator terræ, mitte nobis agnum, i. e. filium tuum dilectum, qui quasi agnus piacularis nos redimat & salvet*; additq; hanc rationem satis frigidam: *Hebræi cum careant casibus, idem nomen usurpant pro quolibet casu.*

§. 7. Tandem (IV.) in *Genitivo* eandem exponunt Regemq; *Jhudæ Chiskiam* per Dominatorem terræ intelligunt *Junius & Trem.*, item *Vatabli Biblia*, in nova ex *Hebræo* translatione, *h. m. mittite agnum Dominatoris terræ*, nec non *Batavi*: *Sendet de Lämmeren des Heerichers des Landes / van Sela aff.* Quibus & *B. Smidius* in *Bibl. Latin. h. l. & Dn. D. Pfeifferus* in *dub. vex. h. l.* suffragantur. Et certe si præcis accentuum signis Scripturas interpretari fas esset, Scriptura *V. T.* æquivoca esset, imò & judice *B. Varenio h. l. p. 84. vel novem dare variantes membri hujus primi sensus liceret*, neque sermo Propheticus esset *Βεβαίωτες*, qualis tamen *Petro* pædicatur *2. Ep. c. i. v. 19*

§. 8. Ut verò in tanta sententiarum variatione firmitas sermonis hujus Prophetici, de *agno & Dominatore terræ*, curatius nobis constet, vel quænam ex enarratis sententia

entia præstare videatur, clarius elucescat, ad fontem Ebraëum, qui faciem jure meritò prælucet, denuo recurrentes, dicimus (1) מוֹשֵׁל non stare hîc in casu dandi, adeoque nec vertendum esse *Dominatori*, cum Oleastrio, Diodato, Munstero, Musculo, Vatablo in Notis, Calvino, Grotio & Clario, neque per Dominatorem hîc Deum, vel Messiam cui sacrificia agnorum mittenda, sive cum sive sine ironia jubeantur, intelligendum, h. m. *mittite nunc agnum Dominatori terra in sacrificium*. Nam (α) sic opus fuisset notâ sive signo Dativi ה' ad evitandam casuum confusionem, dicendumque לְמוֹשֵׁל, uti rectè hîc atquit B. Varenius noster l. c. p. 85. jam verò defectus notæ illius in voce מוֹשֵׁל interpretationi obstat. Aut si vel maximè *ellipsis* particulæ illius ה' alias in S. Scripturis, e. c. 2. Sam. 15. 31. usitata, etiam hîc locus fuisset; alia tamen *accentuatio* sic pro casu distinguendo, & quidem distinctivus in præcedente vocabulo כֹּהֵן. *agno* fuisset dandus, adeoque hunc in modum accentuatio incessisset: מוֹשֵׁל אֶרֶץ כֹּהֵן vel juxta B. Varenium l. c. ita: מוֹשֵׁל אֶרֶץ כֹּהֵן. Jam verò accentus hîc conjunctivus in voce כֹּהֵן longè aliter, nempe h. m. incedit מוֹשֵׁל אֶרֶץ כֹּהֵן. Præterea (γ) objectum cui s. terminus missionis in seqv. demum membro verius erat exprimendus, ubi agnus hîc dicitur mittendus *ad montem filie Zion*. Tandem (δ) *Ironiam* adeo falsam & acerbam à mente divini Vatis hîc procul esse putamus: siquidem is in proximè præced. & seqq. exitium Moabi magnopere dolet & deplorat, vid. præced. v. 5. & seq. v. 9. & 11. De cetero argumenta agno sacrificiali obstantia & pro tributario pugnantia intra § 13. 14. 15 annotantur.

§. 9. Dicimus (II.) vocem quæstionis non reddendam esse in *Accusativo* per Dominatorem cum Hieronymo, Cornelio à Lap. Sancto omnibusque ferè Pontificiis, Vulga-

ram sequentibus, ita ut *dominator terre* per appositionem cum præced. *אֲגֻן* agno construatur, per *agnumq;* *dominatore* Messias intelligatur, qui ex *Rutha* Moabitide natus erat, h. s. *mittite* (ô Deus Pater, Fili, & Sp. S. vel ô Moabitæ) *agnum Dominatorem terre* &c. Utut enim interpretatio de Christo sit Christiana, & nomina tam *agni* quàm *Dominatoris terre* sic satis Christo convenient, quippe qui non modò *agnus ille Dei*, à Johanne monstratus Joh. 1. & tanquam *agnus* planè innocens & immaculatus pro totius mundi peccatis mactatus, os non aperuit Isai. 53. 7. sed & simul *אֲגֻן* s. *Dominator* ille ex *Bethlehem* egressus, *cujus egressionis ab eterno* Mich. 5. 2. h. e. qui homo & Deus adeoque cœli terræq; Dominus in secula benedictus; in textu tamen non fundatur, neque in fonte agni nomen dominatori terræ appropriatur, ceu ex dicendis patebit. Et licet mos *Prophetarum* & in primis *hujus sit nostri* (quod Sanctius l. c. p. 177. opponit) ut cum aliqua se umbra *Messie* ostendit, aut aliquid, quod ipsius memoriam excitare possit, occurrit, *Propheta* se excitet ac patheticè attollatur mysteriumq; *Messie* proponat & deinceps de extasi se ipsum recipiat; hîc tamen contextus vocumque positus & aliæ rationes repugnant, quò minùs *hortatio* vel *Oratio* *Prophetæ* de *Messia* mittendo obtineat. Utenim nihil de singulari *emittere*, quern *Vulgatus* habet, dicamus, cum in fonte sit pluralis *אֲגֻנִי* *emittite* (quod rectè hîc Grotius monet) (1) nulla planè hîc versu 1. necessitas vel occasio hujusmodi umbram (de qua Sanctius loquitur) vel mentionem vel hortationem vel orationem de *Messia* statuendi occurrit; sed illa potius *Messie* mentio usque in versum proximè sequentem quintum differtur, ubi occasione sic ferente *Assyrio*, exulum *Judæorum* à *Moabitibus* non receptorum persecutori, de sede mox deturbando; oppo-

nitur

nitur *sessurus firmiter Messias in tentorio Davidis super throno in benignitate preparato.* (2) Si hortatio hinc ad Moabitas dirigeretur, ut agnum dominatorem terræ mitterent, uti sanè ex adversæ partis mente dirigitur; vel Prophetæ hinc oratio contineretur pro Messia ex Petra deserti i. e. Rutha ex Moab oriunda mittendo, qualem Hieronymus hinc statuit, uti suprâ relatum; certe hortatio illa atque oratio absque sona planè foret: Moabitæ enim Messiam non mittunt, quippe qui gente non fuit Moabita s. ex petra missus, sed Jhudæus & Berthechemita s. ex Berthechem Jhuda egressus Mich. 5. 2. & ex Jhuda oriundus Ebr. 7. 14. Neque Messias propter Rutham, Boasi uxorem (ex cujus posteris Messias nasciturus: Boas enim probavus Davidis fuit, Ruth. 4. ult. Matth. 1. 5.) magis est gente Moabita, quam idem est Cananæus, propter Cananæam Rachab, quæ Salmæ Abavi Davidis uxor Jhos. 2. 1. Matt. 1. 5. Quid? quod Rutha, proavi Davidis uxor, jam ante secula tempore Judicum (vid. Ruth. 1. 1.) fuit nata rursusque denata, cum vaticinium hoc contra Moabitas ab Jsaia tempore Regis Chiskiaæ ederetur, qui longo ordine post Davidem Regesque duodecim alios rerum in Jhuda potiebatur, adeoque tunc temporis non demum nascenda, ut illâ mediante Messias tandem à Moabitis mitteretur. Unde & Sanctius sententiam quidem de agno Messia suam facit; de Rutha verò tanquam petra deserti, quæ Hieronymi aliorumque est, improbat p. 177. quia tempus non observat (ut verba ejus habent) in quo nata est Rutha, quæ futura erat quasi stirps desiderati germinis i. e. agni dominatoris terre; Si quidem illa jam ante secula fuerit nata, cum vaticinium hoc ab Jsaia ederetur: quare licet ad unum omnes Moabita deleantur, non tamen ideo non agnus de petra deserti (Messias) ad montem filia Zion mittendus fuisset.

Sanctium sequitur hîc Cornelius à Lapide l. c. *etiamsi*, inqvi-
ens, *omnes Moabita fuissent delecti, adhuc Christus descendisset ex*
 Davide & Ruth, ut pote quæ diu ante hanc cladem Iudæorum gen-
ti fuerat inserta. Boas enim ex Ruth genuit Obed, Obed Jesse,
Jesse David, ex quo est Christus. Calvinus quoque nihil co-
loris illam habere interpretationem dicit, Comment. in
Isai. h. l. p. 138. Imò & ipso fatente Sanctio l. c. nonnulli ex
Catholicis, ceu vocat, ut Hugo, Adamus, Forerius & Isidorus
Clarissus, hîc dissentiunt, quorum sententias, huic de agno
Messia adversas, nos quoque suprà jam §. 3. & 4. adduxi-
mus. (3.) Messias hîc non in agno vel dominatore terræ,
sed in monte filie Zion, ad quem agnus hic mitti jubetur, quæ-
rendus erat, & in tantum Chaldaus, iudice B. Varenio p. 86.
hîc conciliandus est, dum ita locum reddit: *deferent tributa*
 Christo Israel; quanquam in Dativo errat: Tandem
(4.) rationem quoque ex fonte subjungimus: Si enim ap-
positio inter כר & מושל s. agnum & dominatorem terræ hîc
daretur, sanè in כר s. agno rursus non accentus conjuncti-
vus, sed distinctivus fuisset dandus, adeoque accentuatio in-
fonte h. m. incesisset: מושל כר מושל i. e. *mittite agnum,*
dominatorem terræ. Quod enim in appositione, vel inter
nomina per appositionem (non per regimen) construenda,
qualia hîc sunt *agnus & Dominator terræ*, talis accentus
distinctivus Sakephkaton Rex major, vel etiam Tiphcha
Rex minor in scripturis occurrat, adeoque hi ipsi majo-
ris distinctionis accentus voces per appositionem con-
structas distinguant, uti contra conjunctivi accentus vo-
ces per regimen constructas conjungunt, exempla satis
multa, jam alibi, nempe in Disp. nostra II. de Triverbio Eve
ad Gen. 4. 1. p. 3. collecta, manifestant. Conf. i. Reg. ii. v. 1. &

23. Gen. 26. 34. Ezech. 4. 1. & c. Proinde Accusativo hîc & appositioni locus esse non potest.

§. 10. Dicimus III. nec in Vocativo satis commodè vocem מוֹשֵׁל cum B. Lutbero atqve Aria Montano & Cornelio à Lap. item B. Varenio nostro in Comment. h. l. p. 85. reddi posse, h. m. *mittite agnum*, ò Dominator terra i. e. vos primores Moabitidis; vel uti Lutherus habet: *Lieber / schicket Ihr Landes-Herren Edmmer von Sela etc.* Siquidem & sic (1.) in præcedente vocula מוֹשֵׁל agno posceretur accentus Dominus distinctivus (uti id vel ex latino patet: *mittite agnum*, ò Dominator) quæ verò hîc servum habet, nempe conjunctivum Merca. (2.) obstat Vocativo *diversitas numeri*. Si enim *dominator terra* hîc Vocativus esset, certè tunc dicendum non fuisset in plurali שְׁלַח i. e. *mittite*, ò Dominator; sed in singulari שְׁלַח *mitte*, ò Dominator. Neque est (α) quod excipiat dissentiens p. 85. quod subjectum *Dominator* h. l. sit *collectivum*, adeoque cum plurali *mittite* non incommodè hîc construatur, uti subleqv. vers. 4. dicitur: רוּמֵם i. e. *consumti sunt calcator i. e. calcatores*; ubi plurale רוּמֵם construitur cum singulari *collectivo* (רוּמֵם) adeoque Propheta alloqvatur & hunc & illum dominatorem terræ, five simul five in successione, q. d. *mittite Dominator hic & ille*. Quamvis enim prox. seq. versu 4. & alibi necessitatis causâ talis constructio *singularis collectivæ cum plurali* admittenda, quod pluribus etiam docet *Glossius* in Phil. Sacr. l. 3. Tr. 1. can. 22, hoc tamen loco necessitas illa non appareret, neque illam positus five vocum five accentuum hîc svadet. Accedit, quod tributum (h. l. agnos) non tam dominator s. Rex dederit, quàm subditi (totus Moabitidis populus, quem proinde Propheta in plurali sic alloqvitur: שְׁלַח-רוּמֵם *mittite agnum*. Neque (β) obstat nobis ratio

Coro

Cornelii à Lapide supra §. 6. pro Vocativo citata (quod scilicet *Hebraei* pro quolibet casu nomen adhibeant idem, cum casibus careant. Est enim hæc ratio non tantum frigida, & consequentia nauci, sed & Jesuitam Cornelium in Ebraicis imperitum arguit. Licet enim casibus Ebraicis careant, vel, ut rectius dicatur, diversarum terminationum casus (ceu Græci & Latini) non habeant; notis tamen casuum gaudent: his verò notis casuum sæpè deficientibus, etiam certi casus in locis difficilioribus non tantum ex structurâ sermonis, sed & præcipuè ex coherrentia vel separatione vocum per accentus, sive ex ministerio accentuum sunt dignoscendi, quod *B. Wasmuthius* in *Hebraismo Restituto* passim docet, ut in *Gramm.* R. 19. m. 6. in *Instit.* Accent. p. 36. &c. inque *Vindictis* part. 2. c. 1. ubi pluribus id exemplis commo-
nstrat. Unde & nos longo jam ordine ex eadem Accentuatione ostendimus, vocem quæstionis neque Dativi neque Accusativi neque Vocativi casus esse hinc posse.

§. II. Postquam ergo probatum est, מוֹשֶׁה juxta alios h. l. non esse Dativum, neque Accusativum neque Vocativum; reliqui verò casus, nempe Nominativus & Ablativus, in quæstionem non veniunt, relinquitur reddendum esse per Genitivum h. m. *mittite agnum Dominatoris terræ.* Pro illo autem Genitivo ulterius confirmando, non allegamus punctum patach sub כִּי, quam ceteroqui rationem sententiæ hujus Patronis tribuit *B. Varenus*, Comment. in *Isai.* part. 2. p. 84. Siquidem vox illa in statu quoque absoluto idem habet punctum, uti similes מִי & מִהֵן habent. Neque plurale מִיִּם probat absolutum מִי, quia Kamez in plurali est ex compensatione exclusi dagesch fortis ex מִי cui illud per Regulam esset imprimendum. Sed urgemus accentuationem, nempe accentum conjunctivum Merca in כִּי agnus,

כר agnus, qui vocem illam & sequentem מוּשֶׁל-אֶרֶץ tan-
 quam duo substantiva res diversas significantia conjun-
 git, quorum posterior (h. l. מוּשֶׁל h. e. dominatoris) stat in
 Genitivo: Nam inter nomina, quæ stant in regimine ar-
 etior est conjunctio, & regimen semper majorem cum
 seq. vocabulo nexum habet. Vid. B. Wasmut. Instit. Accent.
 p. 32. Confirmamur consensu tum Junii & Tremellii, quos
 sequuntur Batavi reddentes: Sendet de Sammeren des Herr-
 schers van Sela affitum novæ translationis in Bibl. Vatabli, &
 Bibl. Lat. D. Seb. Schmidii, ut & suffragio Dn. D. Pfeifferi in dub,
 vex. qui pro Genitivo ex eadem accentuatione seqq. militat
 verbis: Hoc probat accentuatio: quoniam כר & (præced.)
 מוּשֶׁל-אֶרֶץ conjungitur per lineam Maccaph, & cum seq. מוּשֶׁל-
 אֶרֶץ per ministrum. Equidem B. Varenius l. c. p. 84. nostram
 de Genitivo sententiam ex Accentuatione oppugnari pu-
 tat: dicit enim: Si מוּשֶׁל-אֶרֶץ l. Genitivus esset, talis accentuum
 positus מוּשֶׁל-אֶרֶץ כר requiretur. At verò nobis id
 non probatur: Si enim voces duæ מוּשֶׁל-אֶרֶץ non per li-
 neolam maccaph hinc combinarentur, adeoq; nec sub uno
 accentu proferrentur, nec pro una sic voce haberentur, tunc
 sanè vox constructa מוּשֶׁל haberet accentum conjuncti-
 vum Merca & præcedens כר (licet cum seq. מוּשֶׁל stet in
 regimine) per minorem distinctivum Ducem Tbhir (quem
 positus monstrat Varenianus) rursus distingveretur: quia
 quando constructiones duæ in regimine Genitivi continu-
 antur (uti hinc מוּשֶׁל-אֶרֶץ i. e. agnus dominatoris, & rur-
 sus מוּשֶׁל-אֶרֶץ i. e. dominatoris terræ) tunc media vox
 (qualis est h. l. מוּשֶׁל) accentum habet servum s. conjungen-
 tem, præcedens verò semper rursus distinctivum mino-
 rem requirit, uti h. l. juxta mentem Varenianam כר habet
 Tbhir, Ducem minorem. Vid. B. Wasmut. Institut. Accent.
 Reg. 2. m. 2. lit. β. not. 1. p. 42. Jam verò dum duæ vo-

Aa

ces

res מִשְׁלֵי אֲרָץ h. l. per lin. Maccaph. combinatae pro una in accentuatione habentur, adeoque sub uno accentu proferuntur, hinc praecedens vocula כֹּר i. e. agnus accipit conjunctivum Merca, tanquam Ministrum כֹּר Tiphcha: quia regimen (quod inter כֹּר agnum & מִשְׁלֵי i. dominatoris jam probamus) semper majorem habet nexum cum sequente verbo, quam cum praecedente, Vid. B. Wasmus. Instit. Accent. Reg. i. m. i. lit. a.

§. 12. Ostenso jam pluribus, vocem quaestionis hinc *Gemini* esse casus, tandem quoque responsiones ad praecedentes quaestiones hactenus suspensae, nempe responsiones ad quaest. primam §. 3. fin. & secundam §. 4. proponi cœptas, ex dictis colligi formariq; commodè possunt, Quærebatur enim, quis nam per illum terræ dominatorem hinc indigeretur, & quis controversæ vocis כֹּר i. agni sit respectus ad מִשְׁלֵי dominatorem, atq; adeo quis tandem verborum agni & dominatoris terræ sensus sit genuinus? Respondemus ergo, quod probato jam vocem מִשְׁלֵי esse Genitivi casus, sequatur (1.) per Dominatorem terræ hinc non intelligi (α) Deum i. Messiam, agnorum sacrificio placandum, quem intelligi existimabant, qui vocem illam *Dativum* esse statunt redduntq; Dominatori; neq; (β) intelligi Messiam nascendum, quod putabant, qui eandem pro *Accusativo* habent, & per appositionem cum agno conjungendam censent; neq; (γ) Principes Moabitæ, utri judicabant, qui *Vocativum* esse quaestionis vocem dicunt vertuntq; *Mittite agnum, o dominator hic vel ille &c.* Sed (δ) Regem *Jhuda Chiskiam*, qui ex jure vel autoritate DEI dominator terræ, terræ inquam אֶרֶץ יְהוּדָה Jhudaicæ erat. Neque hoc tantum sed & (2.) sequitur, vocis agni respectum ad dominatorem terræ sentiumq; consiliu esse hunc satis commodum: *Mittite*, (Moabitæ ad hos enim Prophetia dirigitur) agnum dominatoris terræ (Chiskia Regis Jhudæ) h. e. agnos tributarios qui, dominatoris terræ sunt Jhudaicæ, vel ipsi jure antiquo tributi loco debentur. Ubi tamen notandum, quod sensus consilii hujus Prophetici de mittere agni tributo non tam in missione tributi tanquam signo, quam in renovatione submissionis & confederationis tanquam signato consistat.

§. 13. Huic

§. 13. Huic verò interpretationi, de *agno tributario*, Reg. Jhuda Chiskia debito atqve à Moabitis mittendo, fidem conciliat (L.) *historia precedentium* tam Jhuda quam Israël Regum quorum tributarii fuerunt Moabitar. Vid. 2. Sam. 8. 2. & 2. Reg. 3. 4. & quidem posteriori loco de *Mescha* Moabitarum Rege, disertè legitur, quod in signum subjectionis Achabo Regi Israël *centum millia* חֲמֵשׁ עָשָׂר אֶלֶף h. e. *agnorum, eisdemq; millia* צֶמֶר אֶרֶיִם h. e. *arietum lanatorum* tributum loco dederit; Sed post obitum Achabi, ab Israël & Rege Israelis defecerit. Conf. 2. Reg. 1. 1. Ad hæc ergo tempora respiciens Propheta, dum Moabitis propter insolentiam aliaque peccata excidium prædicat, simul illis consilium hoc inter alia suppeditat, ut veterem cum regno Jhuda confederationem renovare, & in signum subjectionis antiquum Moabitidis tributum, quod primitus quidem Davidi 2. Sam. 8. 2. & consequenter Salomoni ad montem filia Zion miserunt, ac dein facta X. tribuum sub Rechabeam, Salomonis filio, separatione regno Israël propter vicinitatem penderunt; sed mortuo jam Achabo Rege Israël adeoq; ultra seculum inter miserunt, jam destructo Israël regno & decem Tribubus cum Rege suo Hoschea per Assyriorum Regem Schalman - Assarem abductis, vel funeri certè suo propinquis (quod sanè sub initium regiminis Chiskia Regis Jhuda accidit, sub quo Chiskia etiam Propheta noster prophetavit, vid. 2. Reg. 18. 10. Isai 1. 1. c. 36. 1.) postliminio ad hoc ipsum Jhuda regum Regemq; Chiskiam in monte Zion residentem, tributum illud agnorum & arietum mittere non dubitent, (tum quod hæres sit Davidis, Moabitarum domitoris & dominatoris, 2. Sam. 8. 2. tum quod Antecessor Rex Jhuda Jhoschaphat olim cum Rege Israel Jhoram rebelles Moabitas compescuerit, & pro una quasi persona cum Rege Israel steterit, 2. Reg. 3. adeoque jure hi ipsi Moabitar Regi Chiskia, licet Rex Israel non esset, tributarii fuerint) atqve ita consequenter sub pio Rege Chiskia Jhudaica associati Ecclesia, ad beneficiorum quoq; populi Dei communionem accedant, & imminens excidium effugiant. Sed dices; Si h. l. ad tributum illud 2. Reg. 3. 4. à Propheta respiceretur, tum [a] non in sing. צֶמֶר *agnus*, sed in plur. אֶרֶיִם *agni* diceretur.

retur, simulque (β) אֲרִי i. e. *arietes*, ad tributum illud Moabiticum l. c. relati, hic adderentur. Resp. verò ad (α) uti in S. Scripturis alibi frequenter, ita & h. l. singularis numeri voce multitudo collecta exprimitur, Vid. *Gloss. Phil. Sacr. l. 3. Tr. 1. can. 22.* cuius quoque rei exemplum præcedens Dissertatio ad Isai. 16. 9. in vocem אֲרִי i. e. *Leones* exhibuit; ut ita *agnus* dicatur pro *agnis*. Resp. ad (β) vox אֲרִי est generalior & *agnum* & *arietem* significans: unde illa ad totum illud Moabitidis tributum hic exprimendum commodior fuit, quàm vox אֲרִי quæ *arietem* notat.

§. 14. Nec minus interpretationi de agno tributario fides facit (2) ipse vocum positus s. constructio vocum *agni* & *dominatoris* terræ: Si enim sacrificialis hic agnus, DEO live Messia placando ad templum montis Zion mittendus intelligeretur, tum vocabulum מִשַׁל dominator in casu Dativo fuisset adhibitum h. m. *mittite agnum Dominatori* &c. Jam, v. vocem illam esse h. l. Genitivi casus, adeoque hunc esse verborum sensum satis commodum: *Mittite agnum Dominatoris terræ* h. e. Regis terræ אֶל־מֶלֶךְ־יְהוּדָא Jhudaicæ, qui Regi Jhuda antiquo pauloque antè n. i. probato jure debetur, suprâ ostensum est. Dices: Si vel maximè vox מִשַׁל hic non Dativus sed Genitivus statuatur, nihilominus tamen eodem modo & jure phrasin hanc: *Agnus dominatoris terræ*, ad Deum sacrificiis placandum referri posse h. l. *mittite agnum sacrificialem Dominatoris terræ* i. e. qui Dominatoris terræ Dei est, vel summo jure ipsi & cultus sacri ergo debetur. Resp. Sanè si cetera essent paria, locum habere talis explicatio posset; ceterum illi explicationi sequentes adhuc rationes obstant.

§. 15. Accedit enim & hoc (3.) Si agnus hic sacrificialis DEO mittendus à Propheta intelligeretur, non ille vocem מִשַׁל h. e. *dominatoris* de DEO adhibuisset, quæ communiter de Regibus terrenis solet adhiberi, sicut & ipse noster Isajah eandem præced. c. 14. §. Regibus terræ tribuit, dicens: *Contrivit Jhovab baculum impiorum & virgam מִשַׁלִּים i. e. dominantium, s. Regum terrenorum.* Similiter Jeremias c. 1. 16. מִשַׁלִּים עַל־מִשַׁל i. e. *dominator super dominatorem.* Luth. und wird ein Fürst wieder den andern sein. Quomodo & de Messia tanquam Rege Israel eadem vox usur-

usurpatur Mich. 5. 2. *Ex te, Berblechem, mibi egredietur, qui sit*
 מושל בִּישְׂרָאֵל i. e. *dominator in Israel*; Sed potius Propheta no-
 ster alia phrasi vel voce fuisset usus, qvali is ipse alibi DEUM in
 sua solet Prophetia designare, ut לַיהוָה צְבָאוֹת vel שְׂרֵי
 וְלַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל vid. præced. c. 17. v. 4. 5. 6. c. 14. l. 5. 24. 24. 27. 12. ut
 & seqq. c. 16. 13. 14. c. 19. l. 1. c. 25. l. 6 & c. Neq; obstat qvodeandem,
 de DEO vocem David adhibeat 2. Sam. 23. 3. מוֹשֵׁל בָּאָדָם צְדִיק i. e. *dominator in homine, justus, dominator in*
timore Dei. Item 1. Chron 29. 12. מוֹשֵׁל בְּכָל i. e. *tu domina-*
tor in omnia (omnium) Resp. enim (a) generatim, committi igno-
 rationem elenchi: nam qvæstio præprimis hic est, an Isajah
 hanc phrasin: *dominatoris terra* de DEO adhibere consueverit;
 non verò an etiam alibi Deus dicatur Dominatori Resp.
 (β) speciatiim ad locum Samuelis, qvò is maximè con-
 troversus & adhuc sub iudice lis sit, an h. l. Deus, an David
 tanqvam Rex per מושל intelligatur? Licet enim qvidam hæc ver-
 ba ad DEUM referant, ut illa tanqvam partem tituli DEO ad-
 scripti cum præcedd. connectant: qvò tendunt *Vulgatus*, German.
Lutberi, Sanctius & Cern. à Lapide; Imò & qvidam cum Osandro
 illa de Messia interpretentur; alii tamen cum Vatablo eadem de
 Davide tanqvam Rege interpretantur: & qvidem *Lud. de Dieu de*
Davide tanqvam promisso & prædicto intelligit, h. l. *prædixit me*
fore Dominatorem s. regem justum & timentem Dei; Piscator v.
censet, verba hæc esse præceptum, Davidi & cum eo omnibus di-
 ctum Regibus, h. l. *dominator hominibus esto justus, dominator in*
timore Domini (γ) Resp. ad locum Chronic. qvò phrasis מושל בְּכָל
 i. e. *dominator in omnia vel omnium*, diversa planè sit à nostra: illa
 qvldem DEO conveniat, hæc verò non sufficiat, uti ex seqq.
 clarescet. Præterea enim (4.) Si Propheta per מושל Deum sa-
 crificiali agno placandum intellexisset; non istudè illum nun-
 cupasset *dominatorem terra*: hæc enim phrasis tenuior est, quàm
 ut DEO tribuatur, qvia & Regibus terræ est conveniens; sed
 addidisset vocem *caeli* & dixisset מושל שָׁמַיִם וָאָרֶץ i. e. *domina-*
toris caeli & terræ: qvò modo juxta Calvinum (qui vocē מושל de Deo
 hic accipit) de Deo dicitur Gen. 14. 19. qvò sit מושל שָׁמַיִם וָאָרֶץ
 i. e. possessor Caeli & terræ, Conf. Calvini verba seq. §. 19. citanda.

S. 16. Non vero textus vocumque positus tantum, sed & ulterius & (s.) *contextus* nostræ favet interpretationi, de agno scil. tributario ad Regem Jhudæ, dominatorem terræ Jhudaicæ καὶ ἐξοχῆς sic dictæ mittendo, cuius missio hic requiritur, tanquam signum renovandæ submissionis & confœderationis, folio Davidis h. e. regno Jhudaico ex rationibus suprà S. 13. productis debitæ. Siquidem Prophetapassim & non tantum in præcedentibus, sed & in proximè seqq. nempe v. 4. & 5. capitis hujus, de *folio Davidis* s. folio in tabernaculo Davidis h. e. regno Jhudaico, hætenus corporaliter collapsio, sed in misericordia præsertim per Messiam in folio sessurum *stabiliendo*, eo sine vaticinatur, ut hostes solui Davidis & speciatim tributarii quondam eus Moabitæ, abjecto Assyrii mox deturbandi metu, regnum hoc suspiciant & confœderationis renovationem ambire non pigrentur. Proinde & hoc versu primo, postquam in præcedd. exitum Moabitis prænunciaverat, consiliū addit, quo ipsos Moabitas de agnoscendo rursus Rege suo & Chiskia, tanquam legitimo Davidis olim dominitoris & dominitoris sui hærede, per agnorum tanquam tributarii olim consueti missionem (quam illi hætenus afflictis Jhudæorum rebus pendere desierant) exhortatur simulque defectionem tacite illis exprobrare conatur. Accedit (6) *major* sententiæ nostræ *probabilitas*. Annon enim probabilius hic censetur consilium, siue exhortatio ad tributarii missionem, vel, quæ per illud signatur, confœderationis & submissionis renovationem, quàm admonitio ad sacrificii oblationem? Siquidem non apparet, quæ ratione Propheta Moabitas jam pridem gentilium religione imbutos & idolo Camosch addictos Jer. 48. 7. ad sacrificia DEO Israëlitis mittenda immediatè invitaret? Si enim ille ipsorummet Jhudæorum cultus, & illa Jhudæorum quoque sacrificia DEO erat abominatio, adeoque à Jhudæorum manibus non requirebantur, quæ sine fide in Messiam & ab illis offerebantur, quorum manus sanguine erant plenæ, sicut ipse Isaias noster, c. 1. v. 15. testatur: quare hic ipse Isaias sacrificia ad montem filiiæ Zionis mittenda à populo non DEI veri sed populo Camosch, uti ab idolo suo disertè vocantur Moabitæ Jerem. 48. 46. adeoque

qve

que crassioribus idololatriis requireret, nisi prius illos, ut populo Dei se politice associarent, vel se illi submitterent, atque ita tandem ad fidei & beneficiorum Messiae communionem traherentur, admonitus fuisset?

§. 17. Tandem (7.) argumentis pro agno hinc tributario sic longo ordine succenturiatis adhuc *Interpretum* quorundam sic satis celebrium consensus erit aggregandus. Consentiant enim non tantum Ebraei, sed & ex ipsis met *Papicolis* non nulli, ut *Forerius*, qui proposita prius sua de כרס. ariete Metaphorico h. e. machina militari sententia, superius jam §. 3. citata, etiam hanc de tributo non improbat, ejusque sensum hunc dicit: *Vos qui divites estis arietum & ovium, mittite tributum.* Videte an placare possitis muneribus Regem & Ducem, qui nunc dominatur, Regem nostrum Ezechiam. Clarius adhuc *Isidorus Glarius*, quippe qui pro explicatione loci hujus locum quoque 2. Reg. 3. à nobis jam supra citatum, de tributo agnorum & arietum à *Mescha* Moabitarum Rege soluto, allegat. *Cassio* quoque sacris disertè verba: *mittite agnos* &c. ita *Dei & Philon:* *Pendite tributum Iudeis*, ut olim 2. Sam. 8. quod facere desistis 2. Reg. 1. Ex Reformatis quoque & Nostratibus non pauci huic sententiae favent, ceu ex seqq. *B. Calovii* verbis apparet: Cum enim in *Bibl. illustr. h. l.* sententiam *Hieronymi*, *Lyran*, *Corn. à Lap.* aliorumque, qui de Christo Dei agno praesentem accipiunt locum & supra sunt refutati rejecisset, eo quod fontes veritatis aliter habeant, ceu ait, statim his concludit verbis: *Unde explicatione Ebraeorum R. Salomonis & nostratum B. Brentii, Osiandri, Vinariensium & aliorum, ut & Calovii* (sed hunc in tantum *B. Calovius* laudare videtur, in quantum is illorum reprobat sententiam, qui per agnum hunc intelligunt Christum; alias enim contrarius valde nobis est & agnum non tributarium sed sacri-

sacrificialem intelligit, ceu verba ejus seq. §. 18. citanda monstrant) & Junii ac reliquorum Reformatorum, quam Grotius hic sequutus est, omnino subscribendum. Grotius verò, quem B. Calovius hic laudat, in iisdem quibus nos terminis locum hunc exponit, dum ita ad illum commentatur: *Pergit ad Moabitas loqui monereq; eos, ut agnum i. e. agnos, quos pro tributo Davidi olim pependerant pro pace ac tutela 2. Sam. 8. 2. deinde Regibus Israelis ad Achabiusq; tempora 2. Reg. 3. 4. nunc everso Israelis regno, pendant legitimo heredi Davidi i. e. Ezechia.* Eandem de tributo sententiam probat quoque B. Varenius noster, licet in aliis, (uri §. 4. relatum) sc. in quaestione, an *hwy* h. l. sit *Genitivi casus*, item an per hunc *hwy* l. *dominatorem* intelligatur *Ghisias*, à nobis differentia. Summa, inquit, consilii est: *humilis & subiectissima veneratio montis filia Zionis, veterisq; subjectionis & confederationis renovatio, cujus signum praescribitur ex antiquo Moabi tributo 2. Reg. 3. 4.* Comprobat eandem per omnia Dn. D. Pfeifferus in dub. vex. h. l.

§. 18. Ceterum contra Regem *Jhuda*, quem h. l. per *dominatorem* terra intelligimus, & contra agnos simul tributarios eidem mittendos, dubium hic nobis movere leguntur, tum Sanctius & Cornelius à Lap. tum Calvinus quamvis diverso prorsus sine repugnent: Sanctius quidem & Corn. à Lap. ut suam Sociorumque sententiam de agno Christo tueantur; Calvinus v. ut pro agno sacri-
ficali militet. Sanctius enim p. 176. ita nobis obloquitur: *Et primum, quod hic Moabita admoneantur à Propheta, ut agnos ex pacto deferant ad Ezechiam terra dominatorem, hoc habet incommodi, quod uti constât ex 2. Reg. 3. tributum illud non solvebatur Regibus Jhuda, sed Regibus Israël: Quare agni potius mittendi essent ad montem Samaria, ubi Regiam se-*
dem

dem locaverant Reges Israël, quam ad montem filia Zion. Eadem ferè Cornelius à Lap. p. 191. opponit. Calvinus quoque p. 138. & ex illo Marloratus p. 136. ita hanc sententiam impugnant: Ebraei hoc dictum putant, quod Moabitis admoneantur, ut tributum, quod Iudeis olim pependerint & afflictis illorum rebus pendere desierint, nunc everso Israël regno rursus Chiskia Regi Iudæ mittant, q. d. mittite tributum, quod debetis. Sed nusquam legimus, Moabitas Iudeis subditos aut tributarios fuisse, nec ulla ejus rei probabilis conjectura est. Nec enim convenit, quod ex 2. Reg. 3. allegant: quandoquidem illic agitur de Rege Israël, & nominatim A. hab & Samaria exprimuntur. Et paulò post: Quod Iudæi hic Ezechiam designari putant, ab omni ratione alienum est; Nec etiam מִן הָאֲרָצָה (in terræ) certam terram, sed potius universum orbem designat, de quo etiam in genere loquitur. Ad Deum ergo ipsum referri debet, qui dominator est cæli & terræ Gen. 14. 19. Hactenus ille. At verò salva res est, id quod succedens jam prædictæ evolutionis quæstionis tertiæ resolutio §. 12. manifestabit.

§. 19. Igitur superatis tot ambagibus tandem à subjectis, agni Dominatoris terræ scrutinio, transimus ad III. quæstionem & ad prædictæ evolutionem. Ubi jam quæritur, quid sibi velint verba, prædicatum loci juxta nostram analysin exhibentia: מִן הָאֲרָצָה מִבְּרַרָה אֶל הַר צִיּוֹן i. e. juxta Vatablum: Mittite de petra deserti ad montem filia Zion. Ad quam quæstionem distinctius responderi nequit, quam si denuo in tres illam quæstiunculas resolvamus. Quarum (1.) erit de כֶּלֶע f. Sela h. e. Petra, ex qua agnus Dominatoris terræ mittendus, quid scil. vox Sela hic designet? (2.) de voce מִבְּרַרָה quomodo reddenda, & quodnam desertum per illam denotetur? (3.) de monte filia Zion, & cur Moabitæ ad illum montem l. ad regnum Ihu-

Bb

dab,

dab, & non potius ad montem Samaria s. regnum Israël, ad quo defecerant, juxta Sanctium paulò ante §. 18. citatum agnos mittere debuerunt? Ad (1.) quæstionem, quid scilicet vox של סֵלָה hic designet? Resp. per vocem illam (quæ aliàs appellativum nomen est, significans *rupem* s. *petram*, ut Pl. 40. 3. *statuit super של סֵלָה* i. e. *rupem pedes meos* &c. hoc autem loco propriū) non intelligi (1.) *Rutham Moabitidem*, ceu Hieronymus tamen sentit, qui per agnum hic intelligit Christum, eamq; *Rutham* propterea hic *Sela* i. *petram* vocari *desertam* putat, quod Viro viduata in alienam regionem profecta & à suis fuerit. *deserta*. Hujus enim sententiæ fundamentum, quod scil. per agnum ex *Sela* mittendum hic intelligatur Christus, jam supra §. 9. est destructum. Et speciatim sententiæ de *Rutha* fortius argumentum ex ipso est Sanctio & Corn. à Lap. ibidem circa finem oppositum, qui ceteroq; sententiæ de agno Christo singulares sunt Patroni. Neque (2.) *Sela* intelligi, quæ caput est Regni Syria, licet R. Abrab. id statuatur dicens: הוּא רִאשׁ מְלִיכּוּת סִירְיָה Siquidem ipsi Geographia refragatur. Neque (3.) *Regiam* in regione Moab *Civitatem*, in qua *Ruth* fuerit nata & ex qua ipsamet egressa, Israeliticæ se familiæ inseruerit, licet Sanctius l. c. p. 176. communem hanc esse sententiam & quidem *Abulensis* in *Ruth*, *Lyra*, *Vatabli*, *Pinti* &c. referat; nisi fors per *regiam* hanc *Civitatem* intellexerint *arciem* illam & *civitatem limitaneam* in finibus *Edom* & *Moab*, de qua deinceps: aliàs enim hæc sententia de *regia Civitate Sela*, in qua nata fuerit *Rutha*, lubrico hoc fundamento nitetur, quod *Rutha* fuerit Regis Moabitici filia, quæ proinde in regia Civitate nasci debuerit: Siquidem & Regis illius nomen haut silent, ut tradit *Abulensis*, *Lyra* & *Paraphrasis Chaldaica*, quæ manuscripta in Complutensi Bibliotheca, referente ad h. l. Sanctio, servatur. Dicunt enim, *Eglonem* Regem illum Moab, quem Judex Israelis Ehud interfecit, parentem ejus fuisse, Judic. 3. 12. 21. Quam verò sententiam de *Rutha* Regis filia refutat *Abulensis* & ex eo Sanctius h. l. p. 177. Sed (4.) juxta alios, tum *Nostrates*, ut

B. Ga.

B. Calovius in *Bibl. illustr. h. l.* & *B. Varenium* in *Comment. Isai.* h. l. tum *Reformatos*, qui non de agno Christo, sed de agnis s. tributariis s. sacrificiis locum interpretantur (quos & *Grotius* hic sequitur) celeberrimum indigitari & limitaneum à Meridie Moabitidis Sela, Edomæorum metropolin castelloque insignem; à latere mortui maris orientali, versus torrentem Zared sitam, de qua 2. Reg. 14, 7, memoriz proditum est, quod Amasia Rex Ihudæ, filius Joasi, decem Edomæorum millibus prostratis, bello illam cepit & nomine יִקְטֵל Jokteel insigniverit. Dicunt enim laudari modò Autores, Moabitas ab hoc Petra limitanea urbe, tanquam meridionali Moabitidis parte, usq; ad desertum scil. Jordanis versus septentrionem, i.e. universos Moabitas ex omnibus regionis finibus, agnos tributari loco mittere ex consilio Prophetæ nostri debuisse.

§. 20. Unde simul cum dictis Autoribus ad quæst. (2.) de voce מִרְבְּרָה respondendum erit, quod illa non cum *Vulgate* & *Vatablo* reddenda sit in Genitivo deserti, vel cum *Luthero* aus der Wüste, ita ut dicta jam Sela s. Petra juxta illos vocetur petra deserti, quasi respectum habens quendam ad desertum scil. Arabia, cui vicina est; sed rectius vertenda: usq; ad desertum. Siquidem הַּ paragogicum in מִרְבְּרָה quod locale hic est, talem requirit versionem. Contentiunt *B. Seb. Smidius* in *Bibl. Latin.* ubi reddit: usq; ad desertum, & *B. Varenius* in *Comment. h. l.* p. 82. ubi sic locum revertit: mittite à Petra (termino Moabitico Australi) ad usq; desertum (Jardenis, velut terminum septentrionalem.) Et seq. p. 86. ad vocem hanc ita commentatur: Et licet hoc Sela s. hanc rupem castello insignem, respectum habuisse מִרְבְּרָה s. desertum versus, evidens sit ex Geographia, malumus tamen cum *Jun. & Trem.* hic desertum à septentrionali termino oppositum, desertum sc. Ihudæ ad capita Jordanis ad locum Asphaltitem intelligere, ut ita pateat universalitas consilii & tribuit. Neque dissentit *B. Calovius* in *Bibl. illustr. h. l.* dum ibi *Junium* laudat ita reddentem: mittite agnum Dominæ terre, i.e. Regis Ihudæ, ex Petra ad desertum usq; i.e. universi mittite ex omnibus finibus, qui à meridie agro Edomæorum, à septentrione deserto Jordanis terminantur. Similiter & *Grotius*, (quem pariter l. c. *B. Calovius* laudat) melius, inquit, veritas: de petra ad desertum, quam de petra deserti, ut intelligas hæc imperari Moabitibus omnibus

omnibus, quorum fines à Petra ab Edomais possessa ad desertum Jsdan perungebant.

§. 21. Ceterum contra sententiam de Sela s. Petra hæc Edomæorum metropoli, Moabitis à meridie limitanea, non exiguum nobis dubium est relictum. Quoniam enim hæc Sela (quam Amazia Rex Jhudæ expugnavit & cujus habetur mentio 2. Reg. 14.) Edomæorum erat metropolis, (sicut & B. Calovius & B. Varenius ll. cc. illam describunt) certè extra terram Moabitarum, licet in finibus, sita fuit, & proinde illa hic designari non videtur, ubi Moabitæ compellantur, agnosque ex Sela ad montem filia Zion mittere jubentur. Ad quid enim in Massa Moab consilium de agno ex Sela Edomæorum mittendo daretur, dum non Edomæi sed Moabitæ excindendi compellantur? Annon rectius alia urbs Moabitarum propria & præcipua, tanquam pars pro toto vel caput pro corpore, moneri vel non inari fas fuisset? Potius ergo sententiam Jsdori Clarii laudarem, qui non tantum hic agnum de tributo cum Ebræis & Nostratibus ut & Reformatis quibusdam, contra Sanctium aliosque Pontificios, exponit, sed & de Sela s. petra, ex qua agnus ad montem filia Zion mittendus erat, sic loquitur: *Est autem Petra deserti arx & Civitas principalis in regno Moab.* Quod si idem Clarius situm civitatis hujus principalis in regione Moab descripsisset, plenum à nobis assensum impetrasset. Sed neque Geographi in regione Moab civitatem nobis principalem & arcem ostendunt, quæ Sela s. petra vocatur, nisi modò dictam in finibus Edom, quam Amazia Rex Jhuda, uti supra relatum, Edomæis eripuit, & à qua, tanquam capite suo, ea Arabiæ pars nomen accepit, quæ Petrea audit juxta Scholiam Cluverii in *Introduct. Geograph.* p. 546. ubi hanc urbem Petram ita describit: *Arabia petrea dicta à Petra capite suo.* Et post pauca: *Fuit olim arx munita & urbs Moabitarum vetustissima in monte posita, Græcis dicta est Petra, Ebræis Sela.* Et paulò post: *Israelitæ urbem istam expugnaverunt, capto etiam Rege Rehem Num. 31. 8. Amazia quoque Rex Jhudæ eandem cepit.* Ex ea, inquit porro, *Ruth Hieronymo judicè suis oriunda.* Hactenus ille. Quod si ergo eadem hæc Sela

Sela. *Petra* Edomæorū metropolis, quam Amazia Rex Jhudæ juxta 2. Reg. 14. Edomæis bello eripuit & Jokteel nominavit, arx illa & civitas esse principalis in regione Moab debet; adeoque nostratum sententia, præced. §. 19. laudata, de *limitanea* à meridie Moabitidis *Sela*, *Edomæorum metropoli* salvanda erit, dicendum sanè, (pro tollendo quod antea movimus dubio) fuerit, Moabitæ tempore hujus vaticinii civitatem illam arcemque *Sela*, Edomæorum quondam metropolin & antehac ab Amazia Rege Jhudæ expugnatam, bello sibi acquisivisse. Et sanè si Rex Jhudæ Amazia potuit hanc Petram Edomæorum metropolin, licet à regno Jhudæ paulò remota fuerit, bello capere; quare non Moabitæ Civitatem eandem sibi viciniorem, quippe limitaneam inter Edom & Moab, tanto temporis tractu (nam Amazia fuit Abavus Chiskia, sub quo Propheta hoc Massa Moab proposuit) bello rursus sive Regibus Jhudæ sive Edomæis extorquere, adeoque illam hoc tempore, quo Massa Moab à Propheta nostro est propositum, possidere potuerunt; sicut iidem Moabitæ eodem illo tempore, quo præsentī illis Massa desolatio fuit prænunciata, Civitates quoque *interamnes* (illas nempe inter fluvios *Jordanem*, *Arnonem* & *Jacobum* sitas) antehac quidem suas, sed dehinc Emorrhæas, porroque Israeliticas possederunt (Conf. Disp. præced. 8. ab initio.) Nec obstat in Scripturis non memorari, quod Moabitæ limitaneam illam Civitatem & castellum *Sela*, Edomæorum metropolin, rursus Jhudæ Regibus s. Israelitis eripuerint. In historicis enim negativè non licet argumentari: nec sequitur, hoc non est scriptum, E. nec factum. Si quidem nec legitur scriptū, quod Moabitæ dictas jam terras & Civitates *interamnes* *Chefbonem*, *Choronaim*, *Jachza* &c. olim ab Israelitis sub Jhosua occupatas, Israelitis rursus extorserint. Nihilominus tamen, quia in hoc Massa Moab etiam *interamnibus* illis Civitatibus, *Chefbon* &c. una cum civitatibus Moabiticis cis *Arnonem*, excidium prænunciatur, exinde satis colligitur, quod Moabitæ illas *interamnes* terras olim quidem suas, dein v. Emorrhæas, porroque Israeliticas, rursus occuparint; licet quo tempore id factum,

B b;

litera-

literarum sacrarum monumentis non sit consignatum: Conf. supr. Dissert. 8. ab init. Similiter quia in hoc Massa ad Moabitas Propheta dicit: *Mittite agnum dominatoris terræ ex Sela*, &c. inde eodem jure colligitur, Moabitas civitatem Sela antea Edomæorū, deinceps Regis Jhuda, interveniente tanto temporis tractu, cū limitanea esset, bello acquisivisse. Unde jam concludimus, Sela s. Petram quæstionis esse Sela, in finibus Edom & Moab sitam, quondam Edomæorum metropolin, ab Amazia expugnatam; jam verò *Isaie nostri* tempore Moabitarum Civitatem non postremam, ex qua tributum agnorum Moabitæ ad montem filię Zionis mittere debebant.

§. 2. 2. Ceterum quid est tandem (3.) *mons filię Zion*, ad quem tributarius hic agnus ex Sela mitti debebat? & *quare* (quod præprimis adhuc disquirendum restat) *Moabitis* hic tributa *ad montem filię Zionis* h. e. ad regnum Jhuda (quippe cujus metropolis Jruschalem & arx regia in monte Zion erant) & non potius ad *montem Samariae* s. ad regnum Israel mittere jubentur? Si quidem Moabitis olim non Regibus Jhuda in monte Zion; sed Regibus Israel, in monte Samariæ residentibus, tributum solverunt, juxta 2. Reg. 3. 4. Licet v. hoc dubium vel incommodum (uti *Sanctius* id vocat verbis suprâ §. 18. adductis) dicto jam *Sanctio* ut & *Corn. à Lap.* aliisque *Pontificiis*, imò & *Patribus* tantum fuerit visum, ut propterea sententiam Ebræorum aliorumque, etiam Nostratium & nostram de agno tributario Regi Jhuda mittendo deferuerint, locumque potius de agno Dei Christo intellexerint, & præter hos quoque *Calvinus* & ex eo *Marloratus*, verbis eodem §. 18. citatis nostræ interpretationi obloquantur, eo quod *nuspiam legamus* (uti verba Calv. habent) *Moabitis Jhudaïs subditos aut tributarios fuisse, nec ulla ejus rei probabilis sit conjectura*; rem tamen salvam esse jam suprâ sumus contestati, & resolutionem dubii illius hic in responsione ad tertiam quæstionem dare, quo ad spatium, quod restat, permittit, non pigramur. Nam (1.) tantum abest ut nostra, de agno tributario Regi Jhuda ad montem filię Zion mittendo, sententia quidquam incommodi habeat, ut potius commodè meritoque consilium hic Moabitis dari dicatur

tur

tur, de canone agnorum arietumque dehinc *non ad montem Samaria* s. ad Reges Israel, uti olim, sed *ad montem filia Zionis* s. ad Reges Ihudæ & quidem ad Chiskiam mittendo. Siquidem (α) ad montem Samariæ frustra jam Moabitæ *tributum* soluturi processissent, quia regnum Israel abductis cum Hoschea Rege decem tribubus per Assyrios jam tunc erat eversum, vel funeri certè suo propinquum: Anno enim sexto regni Chiskia (sub quo Prophetia hæc contra Moabitas edebatur) decem tribus cum ultimo Rege suo Hoschea in Assyriam sunt abducti, vid. 2. Reg. 18. 10. Igitur (β) rectius Moabitæ ad montem Zion ejusq; Regem Chiskiam, tanquam legitimum Davidis hæredem, mittere agnoscuntur, cum tributum illud olim quoque Davidi, Moabitarum domitori, pro pace & tutela solveretur, 2. Sam 8. 2. Ex quo ipso Samuelis loco falsum quoque (2) apparet, quod Calvinus sententiæ opponit nostræ, dicendo: *nospiam legi, quod Moabitis Ihu. deis fuerint subditi aut tributarii, nec ullam ejus rei probabilem esse conjecturam.* Sed & Grotius illud verbis præced. §. 17. abductis docere Calvinum ejusque affectas potuisset. Imò & (3.) ex dictis jam clarescit falsum esse, quod idem Calvinus l. c. addit superioribus dicitque porro, *ab omni ratione alienum esse, quod Ihu. dei hic Chiskiam per dominatorem terre designari putant.* Conf. quoque supr. rationes §. 13. & seqq. Neque tandem (4.) ad rem facit, quod Calvinus l. c. annectit, *דִּםִּינָא* i. e. *terra* (cum dicitur agnum dominatoris terre) universum designare orbem & de illis Prophetam in genere hic loqui. Nam (1) Calvinus fontem non rectè inspexit, quippe, qui non legit h. l. *דִּםִּינָא* sed tantum *דִּםִּינָא* & (2.) si vel maxime præfixum *דִּםִּינָא* adesset, non tamen universam hic terram designaret; cum aliàs etiam, ubi *דִּםִּינָא* vel *דִּםִּינָא* interram quandam particularem designat, *דִּםִּינָא* demonstrativum habeat, Vid. Isai. 7. 8. &c. Ex quo præterea loco aliisque patet, non insolens in scripturis esse, vocibus illis terram modò promissam sc. Ihudæicam *דִּםִּינָא* ita dictam, modò aliam speciatim regionem inditari. Quin imò si titulum Dei hic Prophetam juxta Calvinum intendisset, haut dubiè voci *terra* addidisset vocem *cali*, prout illæ voces in loco Genes 14. 19. à Calvino suprâ citato & alibi conjunguntur, Conf. & supr. §. 13. n. 4.

§. 23. Sen-

§. 23. Sentui hætenus indagato tandem succedit *usus*, paucis quoque tangendus. Licet verò *usus* præsentis loci in *Theologia fidei* non adeò sit insignis; propterea tamen loci cujuscumque interpretatio non est insuper habenda, sed nihilominus ejusdem sensus, præsertim cum alii illum evertere conantur, ex consilio fontium vindicandus & quicquid veritari illius obstrepit confutandum est. Confirmari tamen (1.) ex h. l. Articulus de *Mag' stratu politico* hujusque *juribus*, docerique potest, quod *Magistratus* tanquam *ordinatio Dei* bona *tributis* quoque *subditorum* sit *sublevandus*, quale tributum à Moabitis solutum hîc fuit agnus, h. e. *centum millia agnorum totidemq; millia arietum lanatorum*, quod illi postliminò Regibus solvere istis jubentur, à quibus quondam domiti fuerunt. Et licet tributum hoc nimium videri queat, tamen h. l. & alibi 2. Reg. 3. non improbatur, adeoque *pro ratione redituum tributa sunt à subditis solvenda*, reddendumque Cæsari quæ sunt Cæsaris Matth. 22. 21. Rom. 13. 1. 6. 7. Docemur (2.) *non deferendam esse communionem Sanctorum* (secus quàm Moabitæ faciebant, qui proinde tributum olim consuetum ad illud mittere regnum jubentur, in quo vera Dei Ecclesia vigeat) neque *occasionem perveniendi ad Ecclesiæ communionem esse negligendam*, licet onus simul externum nobis (uti hîc Moabitibus tributum) imponatur. Spiritualia enim ac cœlestia sanè bona, quorum nos participes Ecclesia reddit, longè sunt corporalibus ac terrenis præferenda; quorum proinde jacturam facere propter cœlestia onus, quæ horum respectu ferre non dubitemus.

Loc. X. ISAI, XVI.

tur, de canone agnorum arietumque dehinc no-
maria s. ad Reges Israel, uti olim, sed ad montem
Reges Ihudæ & quidem ad Chiskiam mittendo.
ad montem Samariæ frustra jam Moabitæ tribu-
cessissent, quia regnum Israel abductis cum Hosc-
tribubus per Assyrios jam tunc erat eversum,
suo propinquum: Anno enim sexto regni G-
Prophetia hæc contra Moabitas edebatur) dece-
timo Rege suo Hoschea in Assyriam sunt abducti
10. Igitur (β) rectius Moabitæ ad montem Zio-
Chiskiam, tanquam legitimum Davidis hæredem
jubentur, cum tributum illud olim quoque Davi-
domitori, pro pace & tutela solveretur, 2. Sam. 8.
Samuelis loco falsum quoque (2) apparet, quod
tiæ opponit nostræ, dicendo: *nospiam legi, qu-*
da is fuerint subditi aut tributarii, nec ullam ejus
conjecturam. Sed & Grotius illud verbis pr-
ductis docere Calvinum ejusque affectas potuiss-
ex dictis jam clarescit falsum esse, quod idem C-
superioribus dicitque porro, *ab omni ratione alien-*
dei hic Chiskiam per dominatorem terra designari
quoque supr. rationes §. 13. & seqq. Neque tam-
facit, quod Calvinus l. c. annectit, *וְהָיָה אֲגֻמָּה*
citur agnum dominatoris terra) universum des-
illis Prophetam in genere hic loqui. Nam (1) Calv-
rectè inspexit, quippe, qui non legit h. l. *וְהָיָה*
& (2.) si vel maxime præfixum *וְהָיָה* adesset, non ta-
hic terram designaret; cum aliàs etiam, ubi *וְהָיָה*
ram quandam particularem designat, *וְהָיָה* demon-
at, Vid. Isai. 7. 8. &c. Ex quo præterea loco ali-
insolens in scripturis esse, vocibus illis terram
sam h. c. Ihudæicam *וְהָיָה* ita dictam, mod-
regionem indigitari. Quin imò si titulum Dei
ta Calvinum intendisset, haut dubiè voci *וְהָיָה*
cem *וְהָיָה*, prout illæ voces in loco Genes. 14. 19
citato & alibi conjunguntur. Conf. & supr. §. 1.

